

CONSIDERAȚII GENERALE ÎN LEGĂTURĂ CU RĂSPUNDEREA PENALĂ

Lector univ. dr. Cristinel GHIGHECI
Curtea de apel Brașov
Universitatea Transilvania din Brașov

Abstract

The commission of a crime gives rise to a criminal legal relationship of conflict between the active subject (the person who committed the offense), on the one hand, and the passive subject of the offense (the state as a representative of the society), on the other. This legal relationship. By virtue of this legal relationship, the state has the right to use criminal proceedings against the offender, to prosecute, apply and execute the sentence, and the latter has the obligation to answer for the committed offense and to execute the punishment has been applied. This theory is a transposition in the field of criminal liability of the social contract theory, developed by the french enlightenment philosopher Jean Jacques Rousseau.

Keywords: *criminal liability, criminal legal relationship, social contract theory*

Săvârșirea unei infracțiuni produce întotdeauna un dezechilibru în societate, care impune o reacție de „autoapărare” din partea acesteia. De la crearea primelor forme de organizare statală, sarcina pedepsirii celor care au încălcat normele de conviețuire socială a fost preluată de către stat, nemaifiind lăsată în sarcina exclusivă a persoanelor vătămate. Dacă la început nu exista o distincție clară între formele de răspundere, operând o confuzie între răspunderea civilă și cea penală, ulterior s-a făcut o astfel de distincție, statul preluând doar sarcina tragerii la răspunderea penală, în timp ce tragerea la răspundere civilă a rămas în principal în sarcina persoanelor vătămate.

În anumite sisteme de drept, cum sunt sistemele anglo-saxone, cele două forme de răspundere nu sunt nici în prezent atât de clar delimitate, astfel încât, în Anglia, răspunderea civilă delictuală nu vizează în principal reparația prejudiciului, ci coerciția¹. Din acest motiv, atunci când mai multe persoane sustrag o

---

¹ C. Van Dam, *European Tort Law*, Oxford University Press, 2006, p. 8, *apud* P. Pricope, *Răspunderea civilă delictuală*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 19.

anumită sumă de bani, fiecare dintre acestea este obligată la plata în întregime a sumei sustrase, fapt care în alte sisteme de drept ar fi de neconceput.

Așadar, separarea netă a reparării prejudiciului de funcția de prevenție, care în sistemul nostru de drept îi este recunoscută doar pedepsei, nu este acceptată în toate sistemele de drept. În realitate, se poate susține că și repararea prejudiciului, ca urmare a tragerii la răspundere civilă, contribuie la realizarea funcției de prevenție a săvârșirii de noi fapte ilicite.

Urmând însă tradiția franceză cu privire la răspunderea penală, în doctrina noastră este unanim admis că săvârșirea unei infracțiuni dă naștere unui raport juridic penal de conflict între subiectul activ (persoana sau persoanele care au săvârșit, în calitate de autori, instigatori sau complici, o infracțiune fapt consumat ori o tentativă), pe de o parte, și subiectul pasiv al infracțiunii (statul, ca reprezentant al societății), pe de altă parte, ca urmare a drepturilor și obligațiilor reciproce care se stabilesc între subiecții raportului juridic, în vederea realizării comportării prescrise de lege acestora. Conținutul acestui raport îl constituie, pe de o parte, dreptul statului de a folosi acțiunea penală împotriva infractorului, de a-l trage la răspundere penală, a-i aplica și a-l sili să execute o pedeapsă, iar, pe de altă parte, obligația infractorului de a răspunde pentru infracțiunea săvârșită și de a executa pedeapsa ce i-a fost aplicată, precum și dreptul său de a folosi contraacțiunea de apărare împotriva acțiunii penale a statului².

Cum se poate constata, această teorie reprezintă o transpunere în domeniul răspunderii penale a teoriei contractului social, dezvoltată de filozoful iluminist francez Jean Jacques Rousseau. Acesta explica dreptul penal prin aceea că „orice răufăcător care atacă dreptul social devine, prin încălcările pe care le comite, un rebel și un trădător față de patrie și încetează să mai fie un membru al acesteia, violându-i legile și chiar declarându-i război”, iar despre procesul penal afirma că acesta „constituie dovada și declarația că el (răufăcătorul – p.n., C.G.) a rupt pactul social și că, în consecință, el nu mai este membru al statului”³.

Așadar, întreaga teorie a dreptului nostru penal (ca, de altfel, a multor sisteme de drept) este construită pe această ficțiune, că la un anumit moment dat oamenii ar fi încheiat un contract social în care ar fi hotărât, de bunăvoie, să renunțe la o parte din libertățile lor și să-i cedeze statului, între altele, atribuția de a-i pedepsi pe răufăcători. Această viziune a fost dominantă în Franța, în epoca iluministă, când s-au adoptat legislațiile penale moderne în multe dintre statele europene, printre care și țara noastră.

Chiar dacă teoria contractului social a fost criticată de mulți gânditori, de-a lungul timpului, ea a rămas totuși la baza construcției teoretice a dreptului penal

---

² G. Antoniu, C. Bulai, *Dicționar de drept penal și procedură penală*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 472.

³ J.J. Rousseau, *Despre contractul social*, vol. II, p. 5, apud T. Avrigeanu, *Pericol social, vinovăție personală și imputare penală*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2010, p. 20.

actual, cel puțin în sistemul nostru de drept. Din acest motiv, vom recunoaște în teoria despre răspunderea penală, mai ales în materia cauzelor care înlătură răspunderea penală, *elemente ale acestei viziuni contractualiste, cu privire la tragerea la răspundere penală a persoanelor care au săvârșit infracțiuni*. Cel mai mare reproș care s-a adus teoriei contractului social și care se poate aduce implicit și teoriei răspunderii penale întemeiate pe aceasta este acela că ea privește omul ca pe un individ abstract, iar nu ca pe o persoană concretă. În realitate, infracțiunile sunt comise de persoane concrete, care acționează în anumite circumstanțe, diferite de la un caz la altul, sunt determinate de anumiți factori, de asemenea, diferiți, și care reacționează fiecare în felul său la acești factori.

Rămâne de lămurit ce se înțelege prin noțiunea de „răspundere penală”. Când a apărut acest concept? Ce a determinat apariția sa? Toate aceste întrebări sunt necesare pentru a putea înțelege și aplica în mod corect cauzele care înlătură răspunderea penală, deoarece legiuitorul nu explică în textul Codului penal toate aceste lucruri, ci s-a rezumat doar la reglementarea strictă a câtorva aspecte legate de aceste instituții.

Noțiunea de „răspundere penală” are în dreptul penal două accepțiuni distincte: una, mai largă, denumită îndeobște *răspundere juridică* și definită prin obligația de a suporta urmările legale ale unei fapte săvârșite, iar alta, mai restrânsă, *răspunderea* (sau responsabilitatea) *individuală*, decurgând din starea normală psihofizică normală a făptuitorului; este de la sine înțeles că niciuna dintre cauzele care fac obiectul discuției nu au la bază lipsa de răspundere individuală, ci exclusiv lipsa de răspundere juridică⁴.

În doctrină răspundere penală este definită ca fiind cea mai gravă formă a răspunderii juridice, care implică obligația unei persoane de a răspunde în fața organelor de urmărire penală și apoi în fața instanței de judecată pentru fapta pe care a săvârșit-o prevăzută de legea penală, obligația de a suporta măsurile de constrângere penală prevăzute de lege pentru săvârșirea infracțiunii și obligația de a executa pedeapsa aplicată⁵.

Din definiție rezultă că răspunderea penală are și o *componentă procesuală*, de vreme ce aceasta implică obligația unei persoane de a răspunde în fața organelor de urmărire penală și apoi în fața instanței de judecată, pentru fapta prevăzută de legea penală pe care a săvârșit-o. Este importantă această precizare, deoarece instituția răspunderii penale este strâns legată de instituția acțiunii penale din dreptul procesual penal, iar unele cauze care înlătură răspunderea penală au o dublă natură juridică, fiind reglementate atât în dreptul penal material, cât și în dreptul procesual penal (de exemplu, lipsa plângerii prealabile sau retragerea plângerii prealabile).

⁴ Șt. Siclodi, *Despre cauzele care înlătură răspunderea penală*, în RRD nr. 2/1970, pp. 24-34.

⁵ G. Antoniu, C. Bulai, *op. cit.*, p. 475.

O referire explicită la instituția răspunderii penale în Codul penal o regăsim în art. 15 alin. (2) NCP [ce reia dispoziția art. 17 alin. (2) C. pen. 1968], potrivit căreia „infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale”. Infracțiunea este, așadar, cauza răspunderii penale, iar recurgerea la sancțiuni de drept penal (pedeapsa sau măsura de siguranță) este consecința răspunderii penale; datorită acestei îndoite legături, care situează instituția răspunderii penale între instituțiile „infracțiune” și „sancțiuni de drept penal”, reglementarea răspunderii penale a fost scindată în cuprinsul Codului penal, o parte a reglementării fiind așezată în titlul privitor la *infracțiune* (cauzele care înlătură caracterul penal al faptei), iar altă parte, în titlul privitor la cauzele care înlătură răspunderea penală⁶, respectiv în cadrul celei de-a doua mari instituții de drept penal – *pedeapsa*.

Această scindare a instituției răspunderii penale în două, fiind reglementată o parte în titlul privind infracțiunea și o altă parte, în zona sancțiunilor de drept penal, a fost preluată și de noul Cod penal. Se reglementează în art. 18-31 NCP cauzele justificative și cauzele de neimputabilitate (reglementate anterior sub denumirea comună de cauze care înlătură caracterul penal al faptei), iar în art. 152-159 NCP se reglementează cauzele care înlătură răspunderea penală (amnistia, prescripția, lipsa plângerii prealabile, retragerea plângerii prealabile și împăcarea).

Diferența dintre cele două categorii de cauze care atrag neaplicarea unei pedepse constă în aceea că prima categorie (cauzele justificative și cauzele de neimputabilitate) exclud din start răspunderea penală, nefiind vorba de existența vreunei infracțiuni, în timp ce ultimele (cauzele care înlătură răspunderea penală) survin ulterior săvârșirii infracțiunii și înlătură răspunderea penală, deși fapta comisă întrunește condițiile de tipicitate și antijuridicitate ale unei infracțiuni. Așa cum s-a subliniat în doctrină, în aceste din urmă situații s-a săvârșit o infracțiune și există deci răspundere penală dar, ulterior, pentru anumite considerații, această răspundere este înlăturată, iar făptuitorul este apărat de consecințele atrase sau care urmau să fie atrase de existența răspunderii⁷.

Răspunderea penală nu a existat ca instituție distinctă în legislația noastră decât începând cu Codul penal român din 1968. Contribuția esențială la reglementarea ei a fost cea a profesorului Vintilă Dongoroz, care i-a dat un fundament teoretic, ca instituție care face legătura între instituția infracțiunii și cea a sancțiunilor de drept penal (pedepse, măsuri de siguranță etc.). Nici în codurile noastre penale anterioare și nici în dreptul comparat nu i se acordă instituției răspunderii penale o importanță asemănătoare, astfel încât principiile sale să fie dezvoltate în doctrină și transpuse în legislație, cum s-a întâmplat la noi sub imperiul vechiului Cod penal.

---

⁶ V. Dongoroz, în V. Dongoroz ș.a., *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, p. 19.

⁷ *Ibidem*, p. 20.

Erau reglementate și în codurile noastre anterioare cauze care înlătură răspunderea penală (chiar dacă nu toate cele din vechiul Cod penal), iar doctrina le aborda în tratatele de specialitate, însă acestea erau cunoscute sub numele de „cauze care previn sau fac să înceteze pedepsele”⁸ sau de cauze privind „stingerea incriminării, executării pedepsei și a incapacităților ce decurg din condamnare”⁹. Această din urmă denumire, folosită în Codul penal din 1936, a fost criticată în literatura de specialitate de la vremea respectivă, fiind considerată improprie, deoarece incriminarea nu se poate stinge decât prin abrogarea legii; celelalte cauze pot împiedica aplicarea sancțiunilor, pot înlătura caracterul penal al unui fapt concret, dar nu pot avea nicio înrăurire asupra incriminării care își păstrează existența cât timp legiuitorul menține dispoziția de lege, care proclamă că un fapt oarecare constituie o infracțiune¹⁰.

Denumirile de „cauze care fac să înceteze dreptul de a pedepsi”, „cauze care sting pedeapsa”, „cauze care sting executarea pedepsei”, folosite în legislațiile și doctrina anterioare Codului penal din 1968, au fost considerate imperfecte, deoarece în toate se vorbește numai de pedepse, neglijându-se măsurile de siguranță; din acest motiv, s-a considerat că toate cauzele care împiedică realizarea sau desăvârșirea reacțiunii represive ar trebui tratate sub denumirea de „cauze care înlătură aplicarea, executarea sau consecințele sancțiunilor de drept penal”¹¹.

Așadar, atât în legislația, cât și în doctrina anterioare Codului penal din 1968 nu se vorbea de cauze care înlătură răspunderea penală, deoarece nu era dezvoltat conceptul de răspundere penală, considerându-se că ele înlătură de fapt pedeapsa ori celelalte sancțiuni de drept penal. Erau însă tratate împreună cu cauzele care înlătură executarea pedepsei (prescripția executării pedepsei, grațierea) și cu cauzele care înlătură consecințele condamnării (reabilitarea), considerându-se că între acestea nu există diferențe decât în ceea ce privește momentul în care intervin, respectiv înainte de condamnare, după condamnare sau după executarea pedepsei.

Conceptul de „răspundere penală” este rezultatul viziunii contractualiste impuse de curentul tehnico-juridic al Școlii Neoclasice italiene (reprezentat de A. Rocco, Massari, Manzini), potrivit căruia săvârșirea unei infracțiuni naște dreptul subiectiv al statului de a-i aplica făptuitorului o pedeapsă și, totodată, obligația acestuia din urmă de a suporta pedeapsa. Acest argument constituie însă

---

⁸ I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. III, edițiunea a doua a Cursului de drept și procedură penală, revăzut și completat de V. Dongoroz, C. Chiseliță, Ș. Laday, E. Decuseară, Tipografia „Curierul Judiciar”, București, p. 738.

⁹ C.G. Rătescu, H. Asnavorian, I. Ionescu Dolj, T. Pop, I.Gr. Periețeanu, M.I. Papadopolu, V. Dongoroz, N. Pavelescu, *Codul penal Carol al II-lea adnotat, Partea generală*, vol. I, Ed. Librăriei Socec & Co. S.A., București, 1937, p. 397.

¹⁰ V. Dongoroz, *Drept penal (reeditarea ediției din 1939)*, Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 565.

¹¹ *Ibidem*, p. 563.

și un motiv pentru care instituția răspunderii penale a fost supusă unor critici în doctrină, fiind considerată lipsită de legitimitate¹². Se argumentează că nu se poate vorbi de un *drept subiectiv* al statului de a pedepsi (*ius puniendi*) persoana care a săvârșit o infracțiune, deoarece acest lucru ar însemna că statul ar avea *posibilitatea* de a exercita acest drept, iar nu *obligția* de a pedepsi. Chiar dacă, urmare a săvârșirii infracțiunii, între stat (prin organele sale judiciare) și infractor se nasc unele relații juridice în cursul procesului penal, ele au un caracter *eminamente procedural*, iar nu de drept substanțial. În plus, se mai susține că pedeapsa își are izvorul în lege, și nu în infracțiune, iar infracțiunea produce vătămări sau urmări dăunătoare, iar nu răspundere juridică.

Vizavi de aceste critici, s-a replicat că, deși conceptele de „răspundere penală” și „raport juridic penal” au fost des vehiculate și de doctrina fostului drept penal socialist, această împrejurare nu este de natură a atrage cu necesitate „epurarea” lor din doctrină și legislația penală, fiabilitatea lor teoretică și practică fiind încă de necontestat¹³. De altfel, chiar existența instituției cauzelor care înlătură răspunderea penală este un argument în favoarea tezei că statul are un *drept subiectiv* de a aplica o pedeapsă persoanelor care au săvârșit infracțiuni, iar nu o obligație, de vreme ce în aceste cazuri el poate renunța la acest drept.

În doctrina recentă¹⁴ s-au mai adus alte argumente împotriva menținerii conceptului de „răspundere penală” și a folosirii acestei instituții ca o entitate intermediară între infracțiune și pedeapsă (infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale, iar aceasta din urmă este singurul temei al aplicării pedepsei). Se arată că, așa cum se cunoaște, în structura normei penale nu există decât *dispoziția* (preceptul) și *sanctiunea*. De aceea, în doctrinele penale și în legislațiile altor țări, noțiunea de „răspundere penală” nu are semnificația de instituție fundamentală a dreptului penal, situată între infracțiune și pedeapsă. Continuând să o folosim cu această semnificație ne izolăm conștient de celelalte legislații penale. Asupra instituțiilor fundamentale ale dreptului penal nu există încă o părere unitară în doctrină. Mai frecvent, se exprimă ideea că instituțiile fundamentale ale dreptului penal ar fi infracțiunea, infractorul și pedeapsa. S-a sugerat ca textul art. 15 alin. (2) NCP să fie formulat astfel: „*Infracțiunea este singurul temei al aplicării sancțiunii penale*”, iar „cauzele care înlătură răspunderea penală” să fie denumite „cauze care împiedică aplicarea pedepsei”.

Se mai susține de către același autor că răspunderea penală, ca o formă a răspunderii juridice, nu este decât o consecință *logică, nu naturală*, a încălcării preceptului; răspunderea penală nu este produsul infracțiunii în sensul unei

¹² M.K. Guiu, *Noțiunea și temeiul răspunderii penale*, în *Dreptul* nr. 10-11/1994, pp. 74-77.

¹³ N. Giurgiu, *Răspunderea și sancțiunile de drept penal*, Ed. Neuron, Focșani, 1995, p. 12.

¹⁴ G. Antoniu, *Observații cu privire la anteproiectul unui al doilea nou Cod penal (II)*, în *Revista de Drept Penal* nr. 4/2007, pp. 12 și 32.

realități distincte, în timp și spațiu, de pedeapsă, ci o judecată, o concluzie rațională că acela care greșește trebuie să sufere consecințele faptei sale, să răspundă pentru fapta comisă. Cauzele care înlătură răspunderea penală nu sunt decât cauze care fac imposibilă aplicarea pedepsei sau, mai bine zis, înlătură vocația la pedeapsă. În alte legislații, aceste cauze sting fie incriminarea, fie pedeapsa, dar nu există nicio referire la un termen care s-ar situa între cele două realități¹⁵.

Cu toate aceste critici, legiuitorul noului Cod penal a ales să păstreze instituția răspunderii penale, ca o instituție distinctă, așa cum era reglementată și în vechiul Cod penal.

În afara cauzelor generale care înlătură răspunderea penală, reglementate în titlul special din Partea generală a Codului penal, care *privesc toate infracțiunile* sau un număr important de infracțiuni, în Codul penal mai sunt reglementate unele cauze care înlătură răspunderea penală, ce *privesc însă doar anumite infracțiuni* și care sunt cunoscute sub denumirea de cauze de nepedepsire (de exemplu, tăinuirea săvârșită de un membru de familie)¹⁶.

Așadar, nu există nicio diferență de substanță între cauzele care înlătură răspunderea penală și cauzele de nepedepsire, ambele categorii de cauze fiind expresii ale politicii penale a statului, care, din anumite considerente, alege să nu tragă la răspundere penală infractorii cărora le sunt aplicabile. Singura deosebire dintre acestea constă în aria diferită de incidență, în sensul că primele sunt incidente unui număr nedeterminat de infracțiuni, în timp ce ultimele pot fi aplicate unui număr strict determinat de infracțiuni.

Cauzele de nepedepsire ale denunțării și desistării au fost asimilate și în practica judiciară cu cauzele care înlătură răspunderea penală, printr-o decizie de îndrumare¹⁷.

Din acest motiv, pare discutabilă distincția făcută în doctrină între cauzele de nepedepsire și cauzele care înlătură răspunderea penală, considerându-se că *imunitatea de drept material a șefului statului sau a parlamentarilor* ar fi o „cauză specială (constituțională) de înlăturare a răspunderii penale”¹⁸. Considerăm că aceasta este tot o cauză de nepedepsire, deoarece ea este incidentă unui număr strict determinat de infracțiuni, comise de persoane care îndeplinesc anumite funcții în stat. Subliniem că este vorba de imunitatea de drept material, iar nu de imunitatea de procedură, aceasta din urmă neînlăturând răspunderea penală, ci

---

¹⁵ G. Antoniu, *Partea generală a Codului penal într-o viziune europeană*, în *Revista de Drept Penal* nr. 1/2004, pp. 34-35.

¹⁶ V. Dongoroz ș.a., *Explicații teoretice...*, op. cit., p. 330.

¹⁷ Plen Trib. Suprem, dec. de îndrumare nr. 3/1969, în *RRD* nr. 7/1969, p. 126.

¹⁸ D. Nițu, *Imunitatea șefului de stat în dreptul penal*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, pp. 45-48.

doar împiedică efectuarea unor acte de procedură față de aceste persoane pe durata mandatului.

Calificarea imunității de drept material ca fiind o cauză de nepedepsire rezolvă și problema temeiului în baza căruia se va dispune soluția de încetare a procesului penal în cazul unei infracțiuni săvârșite de o persoană care deține o astfel de imunitate, acesta fiind reprezentat de art. 16 alin. (1) lit. h) NCPP. De asemenea, aceasta rezolvă și problema posibilității acestei persoane de a solicita continuarea procesului penal pentru a-și dovedi nevinovăția, încadrându-se astfel între cauzele enumerate în art. 18 NCPP.